

ความหลากหลายของพืชที่มีท่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

DIVERSITY OF VASCULAR PLANTS IN PHU KHIEO WILDLIFE SANCTUARY, CHAIYAPHUM PROVINCE

มงคล คำสุข¹Mongkol Kumsuk¹กิตติ กรีติยutanนท์¹Kitti Kreetiyutanont¹

ABSTRACT

A study of vascular plant diversity at Phu Khieo Wildlife Sanctuary, Chaiyaphum Province was conducted from 1 April 1998 through 1 April 1999. The study objectives included surveying vascular plants species, producing a checklist with habits, conservation status and addressing conservation problems.

The results indicate that 1,417 vascular plants species, 753 genera, 196 families inhabit this area, comprising of nonseed plants (19 families, 24 genera, 30 species), gymnosperms (5 families, 7 genera, 10 species), monocotyledons (23 families, 143 genera, 249 species) and dicotyledons (148 families, 578 genera, 1,128 species). Within this list are endemic species (9 families, 9 genera, 10 species), temperate species (15 families, 19 genera, 24 species), introduced species (12 families, 12 genera, 12 species), exotic species (32 families, 53 genera, 59 species) with 1,311 species listed as native species. According to the Plants Protection Act 1987, 232 of these species are normally protected while 6 species are specially protected. Which fall under the Minor Forest Protection Act 1987, Phu Khieo Wildlife Sanctuary has 102 species.

บทคัดย่อ

การศึกษความหลากหลายของพืชที่มีท่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2541 ถึง 1 เมษายน พ.ศ. 2542 เพื่อศึกษความหลากหลายของพืชที่มีท่อลำเลียง จัดทำบัญชีรายชื่อและนิสัย ประเมินสถานภาพและปัญหา

ผลการศึกษามีพืชที่มีท่อลำเลียงทั้งหมด 196 วงศ์ 753 สกุล 1,417 ชนิด เป็นพืชไม่มีเมล็ด 30 ชนิด 24 สกุล 19 วงศ์ เป็นพืชมีเมล็ดทั้งหมด 176 วงศ์ 728 สกุล 1,387 ชนิด จำแนกออกเป็นพืชเมล็ดเปลือย 10 ชนิด 7 สกุล 5 วงศ์ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 249 ชนิด 143 สกุล 23 วงศ์ และพืชใบเลี้ยงคู่ 1,128 ชนิด 578 สกุล 148 วงศ์ เป็นพืชเฉพาะถิ่น 10 ชนิด 9 สกุล 9 วงศ์ พืชเขตอบอุ่น 24 ชนิด 19 สกุล 15 วงศ์ พืชต่างถิ่น 12 ชนิด 12 สกุล 12 วงศ์ พืชต่างประเทศ 59 ชนิด 53 สกุล 32 วงศ์ และพืชประจำถิ่น 1,311 ชนิด สถานภาพตามพระราชบัญญัติกำหนดไม้หวงห้าม พ.ศ. 2530 เป็นไม้หวงห้ามธรรมดาและไม้หวงห้ามพิเศษ 232 และ 6 ชนิด ตามลำดับ สถานภาพตามพระราชบัญญัติกำหนดของป่าหวงห้าม พ.ศ. 2530 มี 102 ชนิด

¹ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ตู้ ป.ณ. 3 ปทจ. ชุมแพ อ. ชุมแพ จ. ขอนแก่น 40130

กานำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงติดลำดับต้นๆ ในการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ในโลก หลายประเทศได้ร่วมกันก่อตั้งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพขึ้น และมีประเทศเข้าร่วมเป็นภาคีแล้วถึง 147 ประเทศ ส่วนประเทศไทยกำลังเตรียมความพร้อมตลอดจนดำเนินการที่จะเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญานี้ ดังนั้นการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพจึงเป็นงานพื้นฐานของประเทศที่ต้องดำเนินการโดยเร่งด่วนในทุกสังคมแห่งชีวิตตามธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการนำออกนอกประเทศ

เขตฯ ภูเขาเป็นพื้นที่ที่มีสังคมพืชหลากหลาย มีพื้นที่ 975,000 ไร่ (1,560 กม.²) และมีแนวโน้มที่จะผนวกเข้าอีกรวมพื้นที่ทั้งหมดเกือบ 1,125,000 ไร่ เขตภูเขายังติดกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์อื่นๆ ในผืนป่าอีสานตะวันตกอีก 3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากับ 4 อุทยานแห่งชาติ คือ เขตตะแบก-ห้วยใหญ่, เขตภูผแดง, เขตผาผึ้ง, อช. น้ำหนาว, อช. ดาดหมอก, อช. ภูพานและอช. ภูกระดึง รวมพื้นที่ประมาณ 3,000,000 ไร่ ได้เล็งเห็นความสำคัญของอนุสัญญาดังกล่าวจึงได้สำรวจชนิดพืชที่มีท่อลำเลียงขึ้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์ จัดทำบัญชีรายชื่อจำแนกสถานภาพ ศึกษาสภาพปัญหาทั้งในและนอกพื้นที่และหามาตรการป้องกัน อนุรักษ์และจัดการในอนาคต

สถานที่ศึกษา

เขตภูเขาได้มีการจัดวางโครงการทำไม้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เรียกว่า ป่าโครงการไม้กระยาเลยภูเขา

หมวดที่ 4 และได้ทำไม้ออกบางส่วนเมื่อ พ.ศ. 2508-2512 ในปี พ.ศ. 2513 มีการลักลอบล่ากระซู่จำนวน 2-3 ตัวที่ทุ่งกะมัง กรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ครอบคลุมพื้นที่ป่า 1,314 กม.² ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 รัฐบาลได้ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตฯ ภูเขาใหม่ ให้ครอบคลุมพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเป็น 1,560 กม.² (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขาและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ไม้ระนูปที่พิมพ์)

เขตฯ ภูเขาตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16° 5' ถึง 16° 35' เหนือและเส้นแวงที่ 101° 20' ถึง 101° 55' ตะวันออก อยู่ในท้องที่ ต. ทุ่งลุยลาย อ. คอนสาร ต. บ้านยาง ต. บ้านข่า ต. บ้านบัว ต. กุดละอ อ. เกษตรสมบูรณ์, ต. นางแดด ต. หนองแวง ต. หนองบัวแดง ต. ถั่วแดง อ. หนองบัวแดง จ. ชัยภูมิ ทิศเหนือติดเขื่อนจุฬาภรณ์, อช. น้ำหนาว, ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูชะ-ผักหนาม และเขตผาผึ้ง อ. คอนสาร จ. ชัยภูมิ ทิศใต้ติด ต. นางแดด ต. หนองแวง ต. หนองบัวแดง ต. ถั่วแดง อ. หนองบัวแดง จ. ชัยภูมิ และแนวเขตฯ ตะแบก-ห้วยใหญ่ ทิศตะวันออกติดป่าสงวนฯ ภูชะ-ผักหนาม และป่าเตรียมการสงวนแปลงที่ 10 ต. กุดละอ ต. บ้านยาง ต. บ้านบัว ต. หนองข่า อ. เกษตรสมบูรณ์ จ. ชัยภูมิ ทิศตะวันตกติดเขตฯ ตะแบก-ห้วยใหญ่ และ อช. ดาดหมอก อ. เมือง จ. เพชรบูรณ์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 250 ม.-1,310 ม. ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อนส่วนใหญ่มีความลาดชันของพื้นที่สูง ทิศตะวันออกและทิศใต้ด้านขอบนอกของพื้นที่ยกตัวขึ้นเป็นหน้าผาสูงชัน ตอนกลางเป็นที่ราบขนาดใหญ่บนภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่มีสังคมพืชปกคลุมหนาแน่นมีลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดปีหลายสายที่สำคัญคือ แม่น้ำชี ลำตะพุงและลำน้ำพรม มีหน่วยหินทั้งหมด 7 หน่วย เช่น หน่วยหินพระวิหาร ภูกระดึง

น้ำพอง และห้วยหินลาด เป็นต้น ประมาณร้อยละ 43 ของพื้นที่จัดอยู่ในหน่วยหินพระวิหาร หน่วยหินที่มีความสำคัญทางด้านโบราณคดีชีววิทยา คือ หน่วยหินห้วยหินลาด ซึ่งเคยมีการขุดพบฟอสซิลที่อยู่ในยุคไครแอตลิกหลายชนิด ดินในเขตฯภูเขียวมีทั้งหมด 10 หน่วย

สภาพภูมิอากาศมี 3 ฤดู บริเวณที่ราบตอนบนของพื้นที่กับบริเวณเชิงเขา มีความแตกต่างของอากาศและปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งพื้นที่ประมาณ 1,100 มม./ปี บริเวณทุ่งกะมัง 1,448 มม./ปี อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดตลอดปี วัดที่ทุ่งกะมัง 27 °C และ 17 °C ตามลำดับ ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 90 %

พืชคลุมดิน คณะวนศาสตร์ (2532) จำแนกชนิดป่าได้ 8 ชนิด คือ ป่าดิบเขา พบบริเวณที่สูงกว่า 800 ม. พันธุ์ไม้สำคัญได้แก่ ไม้วงศ์ก่อ (Family Fagaceae) ป่าดิบแล้ง พบบริเวณพื้นที่ต่ำกว่า 800 ม. พันธุ์ไม้สำคัญ เช่น ตะแบกแดง (*Lagerstroemia calyculata*) และ ตะเคียนหิน (*Hopea ferrea*) เป็นต้น ป่าดิบชื้น พบบริเวณริมห้วยตามหุบเขาในระดับความสูง 600 ม. ขึ้นไป บางพื้นที่มีน้ำท่วมขังในฤดูฝน พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่คล้ายกับป่าดิบเขา ป่าเต็งรัง มี 2 สังคมย่อย คือ ป่าเต็งรังแท้ และป่าเต็งรังผสมสน ป่าเต็งรังแท้ พบบริเวณที่ลาดเขา มีช่วงฤดูแล้งที่ยาวนาน พันธุ์ไม้สำคัญเช่น เต็ง (*Shorea obtusa*) รัง (*Shorea siamensis*) และเป้งบก (*Phoenix acaulis*) เป็นต้น ป่าเต็งรังผสมสน พบในระดับความสูงตั้งแต่ 700-900 ม. ความชื้นในอากาศสูง พันธุ์ไม้สำคัญเช่น สนสามใบ (*Pinus kesiya*) เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius*) และก่อพะยะ (*Quercus kerii*) เป็นต้น ป่าเบญจพรรณ พบน้อยมากบริเวณเชิงเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพื้นที่ที่ระดับความสูงไม่เกิน 600 ม. มักมีไม้ไผ่ขึ้นผสมอยู่เป็นจำนวนมาก พันธุ์ไม้สำคัญ เช่น

กาสามปีก (*Vitex peduncularis*) และไผ่ไร่ (*Gigantochloa albociliata*) เป็นต้น ป่าสน พบทางตอนเหนือของเขตฯ ติดกับ อ.ช. น้ำหนาว สนที่พบคือ สนสามใบ ครอบคลุมพื้นที่น้อยมาก ป่าไผ่ พบบริเวณกว้างตามแนวเทือกเขาด้านตะวันตกของพื้นที่ ขึ้นสลับกับป่าดิบเขา มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ไผ่ที่พบโดยมากเป็นไผ่ไร่ ทุ่งหญ้า มีอยู่ 2 ประเภท คือ ทุ่งหญ้าธรรมชาติและทุ่งหญ้าที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ (คณะวนศาสตร์, 2532; มงคลและกิตติ, 2542) ทุ่งหญ้าธรรมชาติ พบบริเวณขอบเขาด้านทิศตะวันออก ดินต้นมีหินโผล่และลมแรง มีหญ้าขึ้นผสมกับ ไม้พุ่มขนาดเล็ก พันธุ์ไม้สำคัญ เช่น เอนอ้า (*Osbeckia* sp.) กระดุมเงิน (*Ericaulon* sp.) และ ภูทาบขาว (*Rhododendron lyi*) เป็นต้น ทุ่งหญ้าที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ทุ่งกะมัง บึงแปน และบึงคา เป็นต้น พันธุ์ไม้สำคัญเช่น หญ้าคา หญ้าเพ็ก (*Arundinaria pusilla*) และกก (*Cyperus* sp.) เป็นต้น

ทรัพยากรสัตว์ป่า โอภาส (ไม่ระบุปีที่พิมพ์) สำรวจเมื่อ พ.ศ. 2526 พบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 40 ชนิด 35 สกุล 25 วงศ์ 11 อันดับ กลุ่มนก 131 ชนิด 93 สกุล 38 วงศ์ 12 อันดับ สัตว์เลื้อยคลาน 14 ชนิด 14 สกุล 8 วงศ์ 1 อันดับ และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 12 ชนิด 6 สกุล 4 วงศ์ 1 อันดับ คณะวนศาสตร์ (2532) ศึกษาพบว่า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนํ้านม 57 ชนิด 47 สกุล 25 วงศ์ นก 223 ชนิด 149 สกุล 44 วงศ์ สัตว์เลื้อยคลาน 28 ชนิด 19 สกุล 12 วงศ์ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 15 ชนิด 8 สกุล 6 วงศ์ และปลา 26 ชนิด 20 สกุล 11 วงศ์ ธนูและกิตติ (2540) สำรวจพบว่า มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนํ้านม 99 ชนิด 72 สกุล 27 วงศ์ 11 อันดับ และ นินนธ์ (2540) สำรวจพบว่า มีนก 356 ชนิด 205 สกุล 61 วงศ์ ส่วนสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่นๆ Kongamol (1989) ศึกษาพบเห็ดรา 30 สกุล 65 ชนิด และนิรชน (2541)

พบไลเคนในป่าเต็งรังทั้งหมด 4 อันดับ 13 วงศ์ 20 สกุล สามารถจำแนกชนิดได้ 13 ชนิด

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

ประกอบด้วยแผนที่ภูมิประเทศและภาพถ่ายดาวเทียมมาตราส่วน 1 : 50000 ที่ครอบคลุมพื้นที่ศึกษา เข็มทิศ เครื่องหาพิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS.) คู่มือจำแนกชนิดพรรณพืช กล้องส่องทางไกล แฝงอัดและกระดาษอัดพรรณไม้ กรรไกรตัดกิ่งและพลั่วมือ ถุงพลาสติก ขวดและภาชนะบรรจุตัวอย่างขนาดต่างๆ แผ่นป้ายติดตัวอย่าง กล้องถ่ายภาพพร้อมอุปกรณ์สมุดบันทึก คอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์ที่จำเป็น

วิธีการ

ตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เคยทำในพื้นที่มาก่อน ค้นคว้าพันธุ์ไม้แห้งในหอพรรณไม้ กรมป่าไม้ บันทึกเฉพาะชนิดที่เก็บจากเขตฯ ภูเขียว และสำรวจในพื้นที่ตามเส้นทาง ซึ่งแต่ละเส้นทางมีระยะทางที่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับขอบเขตของพื้นที่ป่าแต่ละประเภทหรือความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ ตามถนน และด่านสัตว์ กระจายให้ครอบคลุมสังคมพืชทุกประเภทที่มีในเขตฯ ภูเขียว โดยเข้าสำรวจจำนวน 24 ครั้ง (2 ครั้ง/เดือน) แต่ละครั้งใช้เวลา 2 - 10 วัน เพื่อค้นหาพืชที่หายาก เก็บรวบรวมตัวอย่างของพันธุ์ไม้ที่ไม่ทราบชนิด เพื่อนำไปจำแนกในขั้นต่อไปและจัดทำบัญชีรายชื่อพันธุ์ไม้ อุบัติสยและจำแนกสถานภาพตามกฎหมาย ศึกษาการใช้ประโยชน์และปัญหาการคุกคามในและนอกพื้นที่ที่ติดกับเขตฯ ภูเขียว

ผลและวิจารณ์

จากการศึกษาพืชที่มีท่อลำเลียงโดยการตรวจสอบตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่หอพรรณไม้และ

จากการเก็บข้อมูลในสนาม พบพืชที่มีท่อลำเลียงที่เป็นพืชเฉพาะถิ่น พืชเขตอบอุ่น พืชต่างถิ่นหรือพืชนำเข้า พืชต่างประเทศและพืชประจำถิ่น รวมทั้งหมด 196 วงศ์ 753 สกุล 1,417 ชนิด จัดหมวดหมู่ตามหลักอนุกรมวิธานของ Cronquis (1971) ได้ 2 กลุ่มใหญ่คือ พืชไม่มีเมล็ดและพืชมีเมล็ด จำแนกอุบิสยพืชตาม เต็ม (2523) ชื่อภาษาไทยอ้างอิงจาก เต็ม (2523) ชื่อพฤษศาสตร์อ้างอิงจาก กองประมงน้ำจืด (2538), จำลองและคณะ (2534), เต็ม (2523), สะอาดและคณะ (2525), ราชบัณฑิตยสถาน (2538), McMakin (1993), Radanachalee and Maxwell (1994), The Forest Herbarium (1977, 1985, 1986, 1988, 1991, 1993 a, b, 1994 a, b, 1995, 1997, 1998, 1999) และ Vaddhanaphuti (1997)

1. พืชไม่มีเมล็ด (Non-seed plants) มี 4 หมวด จำแนกตามระบบของ Cronquis (1971) คือ หมวดไซโลไฟตา (Division Psilophyta) มีชนิดเดียว คือ หวายทะนอย (*Psilotum nudum* L.) หมวดไลโคพิตโอไฟตา (Lycopodiophyta) มี 2 วงศ์ 2 สกุล 5 ชนิด เช่น ช้องนางคลี่ (*Lycopodium phlegmaria* L.) ยมโดย (*L. squarrosum* J.R. Forst.) และกับแก (*Selaginella argentea* (Wall. ex Hook. et Grev.) Spring) เป็นต้น หมวดอีควิเซโทไฟตา (Equisetophyta) มีชนิดเดียวคือ หญ้าถอดปล้อง (*Equisetum debile* Roxb.) และหมวดพอลิโพดิโอไฟตา (Polypodiophyta) 16 วงศ์ 20 สกุล 23 ชนิด เช่น กระแตไต่ไม้ (*Drynaria quercifolia* (L.) J. Sm.) ว่านกับแรด (*Angiopteris evecta* Hoffm.) และ ชายผ้าสีดา (*Platynerium holttumii* Jonch. et Hen-nipm.) เป็นต้น

2. พืชมีเมล็ด (Seed plants) ประกอบด้วยพืช 2 หมวด จำแนกตามระบบของ Cronquis (1971) คือ

2.1 หมวดไพโนไฟตา (Pinophyta) กลุ่มพืช

เมล็ดเปลือยมี 2 หมวดย่อย คือ หมวดย่อยไซเคดิส (Subdivision Cycadaceae) มี 1 วงศ์ 1 สกุล 2 ชนิด คือ ประงเหลียม (*Cycas siamensis* Miq.) และประงเขา (*C. pectinata* Griff.) และหมวดย่อยไพนิซี (Pinicae) มี 1 ชั้นคือ ชั้นไพนีออปซิดา (Class Piniopsida) มี 4 วงศ์ 6 สกุล 8 ชนิด เช่น สนสามใบ (*Pinus kesiya* Royle ex Gordon) มะขามป้อมดง (*Cephalotaxus griffithii* Hook.f.) ขุนไม้ม (*Podocarpus wallichianus* Presl) และแปกกลม (*Calocedrus macrolepis* Kurz) เป็นต้น

2.2 หมวดแมกโนลิโอไฟตา (Magnoliophyta)

กลุ่มพืชดอกมี 2 ชั้น ได้แก่ ชั้นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว (Liliopsida) รวมทั้งพืชนาข้าว พืชต่างประเทศ พืชเฉพาะถิ่นและพืชประจำถิ่น พบทั้งหมด 23 วงศ์ 144 สกุล 249 ชนิด เช่น ดาว (*Arenga pinnata* (Wmb) Merr.) หน่อจิ๋วพื้นควาย (*Arundina graminifolia* (D.Don) และเอื้องจิมแสน (*Ascocentrum miniatum* (Lindl.) Schltr.) เป็นต้น โดยพบวงศ์หญ้า (Graminae) มากที่สุด 57 ชนิด เช่น ไม้ป่า (*Bambusa bambos* (L.) Voss) อ้อ (*Arundo donax* L.) ชั้นพืชใบเลี้ยงคู่ (Magnoliopsida) น้อยกว่า 148 วงศ์ 578 สกุล 1,128 ชนิด เช่น เต็ม (*Bischofia javensis* Blume) ขนหนอน (*Bridelia tomentosa* Blume) ราชคฤห์ (*Brucea javanica* (L.) Merr.) และทุเรียนเถา (*Byttneria aspera* Colebr.) เป็นต้น โดยพบวงศ์มะไฟ (Euphorbiaceae) มากที่สุด 74 ชนิด

ประเภทของพืชจำแนกตามถิ่นกำเนิด

ธวัชชัย (2532) กล่าวว่า ประเทศไทยไม่มีกลุ่มพรรณพฤกษชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกับประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นแหล่งรวมของกลุ่มพรรณพฤกษชาติประจำภูมิภาคใหญ่ๆ

ถึง 3 กลุ่มคือ กลุ่มพรรณพฤกษชาติภูมิภาคอินเดีย-พม่า (Indo-Burmese elements) รวมถึงเหียงเขา หิมาลัย พบในภาคเหนือ กลุ่มภูมิภาคอินโดจีน (Indo-Chinese elements) ครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงใต้ และกลุ่มภูมิภาคมาเลเซีย (Malesian elements) ครอบคลุมภาคใต้

จากจำนวนพืชทั้งหมด 196 วงศ์ 753 สกุล 1,417 ชนิด จำแนกตามถิ่นกำเนิดได้ 5 ประเภท คือ

1. พืชเฉพาะถิ่น (Endemic species : En) หมายถึง

ถึง ชนิดพืชที่มีถิ่นกำเนิดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของประเทศไทยหรือมีเฉพาะในประเทศไทย จากการศึกษาค้นพบ 9 วงศ์ 9 สกุล 10 ชนิด เช่น มะพลับเจ้าคุณ (*Diospyros winittii* Fletch.) หัวเหวน (*Vaccinium sprengelii* Sleumer) จำปีหลวง (*Michelia rajaniana* Craib.) สะเดา (*Pterospermum glandiflorum* Craib.) และเมี่ยงหลวง (*Gordonia axillaris* Dietr.) เป็นต้น

2. พืชเขตอบอุ่น (Temperate species : TP)

หมายถึง ชนิดพืชที่มีถิ่นกำเนิดในเขตอบอุ่นของโลก และกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติเข้าสู่เขตร้อน จากการศึกษาค้นพบพืชที่กระจายมาจากเขตอบอุ่นจำนวน 15 วงศ์ 19 สกุล 24 ชนิด เช่น กุ่มขาว (*Acer laurinum* Hassk.) กำลังเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch.-Ham.) กุหลาบขาว (*Rhododendron lyl* Levl.) ก่อผา (*Quercus franchetii* Skan) และก่อสร้อย (*Carpinus viminea* Wall.) เป็นต้น

3. พืชต่างถิ่นหรือพืชนำเข้า (Introduce species : In)

หมายถึง ชนิดพืชที่มีถิ่นกำเนิดในเขตพรรณพฤกษชาติอื่นๆ ของประเทศไทยที่กระจายเข้าสู่เขตพรรณพฤกษชาติอื่นโดยวิธีใดๆ ที่ไม่ใช่การกระจายตามธรรมชาติ จากการศึกษาค้นพบส่วนใหญ่เป็นพืชผัก ผลไม้ หรือไม้ประดับที่พบในเขตพรรณพฤกษชาติอื่นที่ไม่

ใช้ภูมิภาคอินโดจีน โดยนำเข้ามาก่อนที่จะประกาศเป็นเขตฯ หรือนำเข้ามาปลูกป่าฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำลำธาร พบ 12 วงศ์ 12 สกุล 12 ชนิด เช่น สีสเลียดเหนือ (*Acacia catechu* Willd.) นนทรี (*Peltophorum inerme* Llanos) ตาลโค่นด (*Borassus flabellifer* L.) และ ตัก (*Tectona grandis* Linn.f.) เป็นต้น

4. พืชต่างประเทศ (Exotic species : Ex) หมายถึง ชนิดพืชที่มีถิ่นกำเนิดในต่างประเทศและไม่ใช่พันธุ์พืชประจำถิ่นของไทย จากการศึกษาเป็นชนิดที่นำเข้าปลูกเป็นไม้ประดับ ปลูกป่าต้นน้ำลำธาร พืชอาหารของมนุษย์หรือเกิดจากการกระจายเข้ามาเองตามธรรมชาติ พบ 32 วงศ์ 52 สกุล 59 ชนิด เช่น วานสีทิส (*Hippeastrum* sp.) มะม่วงหิมพานต์ (*Anacardium occidentale* L.) และน้อยหน่า (*Annona squamosa* L.) เป็นต้น

5. พืชประจำถิ่น (Native species : Na) หมายถึง ชนิดพืชที่พบได้ทั่วไปในประเทศและกระจายพันธุ์ครอบคลุมไปถึงประเทศใกล้เคียงหรือภูมิภาคห่างไกลออกไป จากการศึกษาพบทั้งหมด 1,311 ชนิด เช่น ขางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G.Don) ขางปาย (*D. costatus* C.F.Gaertn.) ไคร้ย้อย (*Elaeocarpus grandiflorus* Sm.) อ้อยจั่น (*Engelhardtia serrata* Blume) และไคร้หน้า (*Homonoia riparia* Lour.) เป็นต้น

จากการศึกษาชนิดพืชที่พบแสดงให้เห็นว่า พื้นที่เขตฯภูเขาเขียวเป็นแหล่งรวมของกลุ่มพรรณพฤษชาติ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพรรณพฤษชาติภูมิภาคอินเดียน-พม่า ตัวอย่างเช่น กำลั้งเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch.-Ham.) ปรง (*Altingia excelsa* Noronha) และก่อสร้อย (*Carpinus viminea* Wall. ex Lindl.) เป็นต้น กลุ่มพรรณพฤษชาติภูมิภาคอินโดจีน ตัวอย่างเช่น กระบาก (*Anisoptera costata* Korth.) และขางเหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) เป็นต้น

ชนิดพืชที่ถูกคุ้มครองโดยกฎหมาย

เป็นชนิดพรรณที่ถูกคุ้มครองต้นหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของต้น ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดไม้หวงห้าม พ.ศ. 2530 และพระราชกฤษฎีกากำหนดของป่าหวงห้าม พ.ศ. 2530 จำแนกได้ดังนี้

1. ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดไม้หวงห้าม

พ.ศ. 2530 จำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ

1.1 ไม้หวงห้ามประเภท ก. (ไม้หวงห้ามธรรมดา) มี 232 ชนิด เช่น พระเจ้าห้าพระองค์ (*Dracontomelon dao* (Blanco) Merr. & Rolfe) และ กระบาก (*A. costata* Korth.) เป็นต้น

1.2 ไม้หวงห้ามประเภท ข. (ไม้หวงห้ามพิเศษ) มี 6 ชนิด เช่น อบเชย (*Cinnamomum bejolghota* (Buch.-Ham.) Sweet และจันทน์ชะมด (*Aglaia pyramidata* Hance) เป็นต้น

2. ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดของป่าหวงห้าม

พ.ศ. 2530 มี 101 ชนิด โดยเฉพาะพืชในวงศ์ไม้ก่อ (Fagaceae) และวงศ์กล้วยไม้ (Orchidaceae) ทั้งหมด และพืชจากวงศ์อื่นๆ อีกหลายชนิด ตัวอย่างเช่น กฤษณา (*Aquilaria crassna* Pierre ex Lecomte) จันทน์ผา (*Dracaena loureiri* Gagnep.) และ ชัยคำสีดา (*Platynerium wallichii* Hook.) เป็นต้น

ทั้งนี้พรรณพืชทุกชนิดที่ขึ้นหรือปรากฏอยู่ในพื้นที่เขตฯภูเขาเขียว ถูกคุ้มครองโดย พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อยู่แล้ว

ปัญหา

1. การล่าสัตว์ป่า, ลักลอบตัดและทำไม้, การเก็บหาของป่า, ทำไม้กฤษณาและสร้างบ้านชาย

2. ไฟป่า โดยเฉพาะบริเวณรอบนอกของพื้นที่การบุกรุกพื้นที่ ในพื้นที่เขตฯ จริงๆ นั้นไม่มีปัญหา

แต่ในพื้นที่หรือการผนวกเพิ่มเติมประสบปัญหา (เป็นส่วนน้อย) และรวมถึงการละเลยปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการกรมป่าไม้บางหน่วยงาน การปลุกระดมราษฎรบางหมู่บ้านขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) บางกลุ่ม เพื่อให้กลับเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (หมู่บ้านเก่า)

3. ในการศึกษาครั้งนี้ใช้เวลาเพียง 1 ปี ซึ่งไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดและพืชหลายชนิด ไม่สามารถจำแนกชนิดหรือวงศ์ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะมีนักวิชาการป่าไม้ประจำ 1-2 คน เพื่องานศึกษาและวิจัย และควรเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศให้รู้ถึงความสำคัญของพื้นที่นี้และเข้ามาศึกษาวิจัยเพิ่มขึ้น

2. ควรจัดประชุมเจ้าหน้าที่จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีพื้นที่รับผิดชอบติดกัน และรวมถึงหน่วยป้องกันรักษาป่าที่มีพื้นที่รับผิดชอบติดกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขและจัดการพื้นที่ป่าร่วมกัน รวมทั้งการดึงผู้นำชุมชนและเยาวชนรอบพื้นที่เข้าอบรมเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

3. กรมป่าไม้ควรขอความร่วมมือกับหน่วยงานราชการหรือองค์กรภาคเอกชนอื่นๆ ให้เข้ามามีบทบาทในการจัดอาชีพเสริมให้กับราษฎรรอบพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ และในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบางส่วนควรจะมีการจัดการตามหลักป่าชุมชน เพื่อประโยชน์การใช้สอยทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรรอบพื้นที่ เพื่อลดผลกระทบการใช้พื้นที่ป่าอนุรักษ์

4. ควรศึกษากลุ่มพืชที่ไม่มีชื่อลำเลียงและพืชที่มีชื่อลำเลียงที่ยังเหลืออยู่ รวมทั้งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืช

สมุนไพรและการใช้ประโยชน์พืชผักของชุมชนรอบพื้นที่เพิ่มเติม

5. ควรจัดทำเอกสารเผยแพร่หรือคู่มือพืชที่มีชื่อลำเลียงที่พบในเขตฯ ภูเขียว

สรุป

จากการศึกษาความหลากหลายของพืชที่มีชื่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จ.ชัยภูมิ ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2541 ถึงเมษายน พ.ศ. 2542 รวมระยะเวลา 1 ปี สรุปได้ว่า พื้นที่เขตฯ ภูเขียวเป็นแหล่งรวมของกลุ่มพรรณพฤษชาชาติ 2 กลุ่มคือ กลุ่มพรรณพฤษชาชาติภูมิภาคอินเดีย-พม่า และกลุ่มพรรณพฤษชาชาติภูมิภาคอินโดจีน มีพืชที่มีชื่อลำเลียงทั้งหมด 196 วงศ์ 753 สกุล 1,417 ชนิด จำแนกตามถิ่นกำเนิดเป็นพืชเฉพาะถิ่น เขตอบอุ่น นำเข้า ต่างประเทศและประจำถิ่น จำนวน 10, 24, 12, 59 และ 1,311 ชนิด ตามลำดับ เป็นไม้หวงห้ามประเภท ก และ ข ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดของป่าหวงห้าม พ.ศ. 2530 จำนวน 232 และ 6 ชนิด ตามลำดับ และเป็นของป่าหวงห้ามตามพระราชกฤษฎีกากำหนดของป่าหวงห้าม พ.ศ. 2530 จำนวน 102 ชนิด (Table 1)

คำนิยาม

งานศึกษาวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือและช่วยเหลือของบุคคลและหน่วยงานหลายฝ่าย ขอขอบคุณ หอพรรณไม้ กรมป่าไม้ ที่กรุณาให้ค้นคว้าและเทียบตัวอย่างพันธุ์ไม้ ดร. วิชาญ เอียดทอง ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ ที่ช่วยจำแนกชนิดพันธุ์ไม้ และ รศ.ดร. อุทิศ ภูอินทร์ ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้คำปรึกษาและอนุญาตให้ใช้อุปกรณ์อบพรรณไม้ ห้องสมุดคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Table 1. Conclusion of vascular plants diversity in Phu Khieo Wildlife Sanctuary, Chaiyaphume Province.

Plant groups	Family	Genera	Species	Status in natural					Status in law		
				En	Tp	In	Ex	Na	ห.1	ห.2	ห.3
1. Non-seed plants (fern)	20	24	30	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Seed plants											
2.1 Gymnosperm	5	7	10	-	7	-	1	-	5	1	-
2.2 Angiosperm											
(1) Monocotyledon	23	144	249	-	1	2	8	-	-	-	5
(2) Dicotyledon	148	578	1,128	10	16	10	50	-	227	5	4
Total	196	753	1,417	10	24	12	59	1,311	232	6	10

หมายเหตุ : ห. 1 = ไม้หวงห้ามประเภท ก ; ห. 2 = ไม้หวงห้ามประเภท ข ; ห. 3 = ของป่าหวงห้าม

และห้องสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่อนุญาตให้
ค้นคว้าเอกสารทางวิชาการด้วยดี บุคลากรฝ่ายจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว
และขอขอบคุณผู้ร่วมงานทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ
ด้วยดีเสมอมา

เอกสารอ้างอิง

กองประมงน้ำจืด. 2538. พรรณไม้น้ำในประเทศไทย.
กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
154 น.

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวและโครงการอันเนื่องมา
จากพระราชดำริ. ไม้ระบุปีที่พิมพ์. ป่าภูเขียว.
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ฟีนixพับลิชชิ่ง, กรุงเทพฯ ฯ.

คณะวนศาสตร์. 2532. รายงานฉบับสมบูรณ์แผน
แม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว
จังหวัดชัยภูมิ ส่วนที่ 1. คณะวนศาสตร์,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. 258 น.

จำลอง เพ็งคล้าย, ขวลิขิต นิยมธรรมและวิวัฒน์ เอื้อ
จิระกาล. 2534. พรรณไม้ป่าพรุ จังหวัดนรา-
วาส. โครงการศูนย์ศึกษาพิภพทอง อันเนื่องมา
จากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส (งานป่าไม้)
ส. สมบูรณ์การพิมพ์, กรุงเทพฯ. 368 น.

เต็ม สมิตินันท์. 2523. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย
(ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง). หอพรรณไม้
กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. 379 น.

ธนู หอระตะ และกิตติ กริทธิคุณานนท์. 2540. ความ
หลากหลาย แหล่งที่อยู่อาศัย และสถานภาพของ
สัตว์ป่าเลี้ยงลูกด้วยนมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า-
ภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว
ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากร
ธรรมชาติ, กรมป่าไม้, กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์. 49 น.

รัชชัย สันติสุข. 2532. พรรณพฤกษชาติของ
ประเทศไทย : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต, น. 81 -
90. ใน สิริวิวัฒน์ วงษ์ศิริ และสุกัญญา หล่อโลหการ

- (บรรณาธิการ). ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย. บริษัทประชาชน จำกัด. 245 น.
- นิพนธ์ สงวนญาคติ. 2540. การศึกษาความหลากหลายสถานภาพและแหล่งที่อยู่อาศัยของนก ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว, ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, กรมป่าไม้, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 59 น.
- นิรชน เพื่อนคำใส. 2541. ความหลากหลายชนิดของไลเคนในป่าเต็งรัง บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 20 น.
- มงคล คำสุขและกิตติ กริณิตานนท์. 2542. ความหลากหลายของพรรณพืชที่มีต่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. ฝ่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว, ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, กรมป่าไม้. 126 น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. อนุกรมวิธานพืชอักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, กรุงเทพฯ. 495 น.
- สะอาด บุญเกิด, จเร สดากกร และทิพย์พรรณ สดากกร. 2525. ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย. คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. 657 น.
- โอภาส ขอบเขตต์. ไม่ระบุปีที่พิมพ์. การสำรวจทางชีววิทยาป่าไม้ บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ, น. 93 - 107. ใน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ป่าภูเขียว. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ฟิน-นี่พับบลิชชิง, กรุงเทพฯ ฯ.
- Cronquis, A. 1971. Introductory Botany. Harper International Ed.
- Kongamol, S. 1989. Studies natural mushroom in Phukhieo Wildlife Sanctuary. Master Thesis. Mahidol University, Bangkok.
- McMakin, P.D. 1993. A field guide flowering plants of Thailand. 2nd eds. White Lotus Co., Ltd., Bangkok, Thailand. 141 p.
- Radanachalee, T. and J. F. Maxwell. 1994. Weeds of soybean fields in Thailand. Multiple cropping center, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand. 408 p.
- The Forest Herbarium. 1977. Thai For. Bull. (Bot.) 10.
- The Forest Herbarium. 1985. Thai For. Bull. (Bot.) 15.
- The Forest Herbarium. 1986. Thai For. Bull. (Bot.) 16.
- The Forest Herbarium. 1988. Thai For. Bull. (Bot.) 17.
- The Forest Herbarium. 1991. Thai For. Bull. (Bot.) 19.
- The Forest Herbarium. 1993 a. Thai For. Bull. (Bot.) 20.
- The Forest Herbarium. 1993 b. Flora of Thailand. 6 (1).
- The Forest Herbarium. 1994 a. Thai For. Bull. (Bot.) 21.

- The Forest Herbarium. 1994 b. Thai For. Bull. (Bot.) 22.
The Forest Herbarium. 1995. Thai For. Bull. (Bot.) 23.
The Forest Herbarium. 1997. Thai For. Bull. (Bot.) 25.
- The Forest Herbarium. 1998. Thai For. Bull. (Bot.) 26.
The Forest Herbarium. 1999. Flora of Thailand. 7 (1).
Vaddhanaphuti, N. 1997. A field guide to the wild orchids of Thailand. O.S. Printing House, Bangkok, Thailand. 158 p.
-

